

RAAMATUTE RETSENSIOONID, UUDIS- JA UNUSTAMATA KIRJANDUS

ESMASED MULJED "EESTI PÕLLUMAJANDUSENTSÜKLOPEEDIA"
EHK EPE 1. KÖITEST

Meil varem ilmumist alustanud põllumajanduslikule entsüklopeediale ("Põllumajanduslik entsüklopeedia". Peatoimetaja dots. Jaan Mets. Toimetuse nõukogu – prof. Peeter Köpp, prof. Jaan Mägi, prof. Leo Rinne, prof. Nikolai Rootsi. Kirjastusühis "Agronom". Tallinn, 1938) on sündinud pärast 60-aastast vaheaega järeltulija "Eesti põllumajandusentsüklopeedia" näol. "Põllumajanduslik entsüklopeedia" oli kavandatud välja anda 15 vihikuna, mis pidid moodustama kaheköitelise 1440-veerulise koguteose. Põllutööminister Artur Tupits kirjutas entsüklopeediale saateks: "Meie rahva- ja riigimajanduses langeb suurim osatähtsus põllumajandusele. Meie riikliku iseseisvuse jooksul on põllumajanduslik kirjandus paisunud õige suuremahuliseks, ning ammu on kerkinud vajadus anda meie põllumehele teos, mis 1) koondaks endasse lühidalt ja arusaadavalt seletusi meie põllumajanduse mitmepalgelisuses ettetulevaile küsimusile, mis 2) võimaldaks kiiresti kätte leida tegelikke juhtnõude, mis 3) võimaldaks tuletada meelde tarvilikku koolis õpitust, nõuandjatel kuuldust, ajakirjandusest loetust, ja mis 4) võimaldaks nii saadud teadmisi täiendada oma huvide kohaselt. Leidku "Põllumajanduslik entsüklopeedia" teed igasse tallu ja olgu see teos meie põllumajandusliku kultuuri "teaduste koguks", mis tõsiseks sõbraks ja avitajaks põllumehele ja kaunistuseks ta kodule." Sellest entsüklopeediast ilmus ainult 3 vihku 575 veerul ja viimaseks märksõnaks jäi sõna "istuti". Järgnenud aastad ei lubanud vana jätkata ega uut alustada. "Eesti entsüklopeedia" VII köide (Tallinn, 1994) ei sisalda isegi märksõna põllumajandusliku entsüklopeedia kohta, varjates nii olnut olevale.

Alljärgnevad read on kaugel sellest, et sisulise analüüsi alusel esitada ilmunud teose ("Eesti põllumajandusentsüklopeedia" 1. köide. Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998, 350 lk.) kohta retsensiooni. Ma ei taotle enam kui võimaldab seda käesoleva pealkiri, sest igal erialal on omad "kingsepad" oma "liistudega". Mõningase aja möödudes nähtavasti võiks ilmuda siiski ka erialaseid arvustusi. Et EPE jaoks mõeldud märksõnade algvariant oli trükitud juba 1989. a., siis võib järeldada, et teose koostamise ettevalmistused on väldanud ümmarguselt 10 aastat. Tahaks nüüd loota, et selline ettevalmistus lubab koguteose teisel ja kolmandal köitel järgneda õige pea esimesele. Põllumajandusliku kirjanduse väljaandmisel on "Eesti põllumajandusentsüklopeedia" ilmumine kahtluseta suursündmuseks. Kui PE 1. vihiku retsensent Kaarel Liidak leidis, et entsüklopeedia paljudesse tuhandettesse küündivale lugejaskonnale sobib teose "väga mõõdukas hind", ettetellimisel 23 kr. järeelmaksuga 28 kr., siis käesoleva EPE üksnes esimese köite hind 369 kr. ei ole kõigile paraku taskukohane.

Teatmeteose lugejale on esmasel tutvumisel oluliseks märksõnade hulk, valik ja artiklite informatiivsus, konkreetsus, pikkus, samuti illustratsioonide vajalikkus (termineid selgitav) ja mõneti näiteks ka nende pilkupüüdvus. Arusaadavalt on toimetuses artiklite mahu määramine küllalt raske, sest otstarbekohane maht selgub alles tegelikul trükileheküljel ja proportsioonis teiste märksõnadega. Käesolevas väljaandes võib kahelda näiteks, kas märksõnad *forell*, *hiidürask*, *hirv*, *hõbekoger*, *jamss* jt. peavad olema nii mahuka käsitlusega. Kas on vajalik, et märksõna *interferoon* on hulga pikemalt käsitletud kui näiteks märksõna *hapendamine*? Miks anti märksõnale *järelmõju* nii vähe täheruume, et käsitlust on leidnud ainult väetiste järelmõju? Esineb selliseid märksõnu, mille selgitus ei saa piirduda kitsalt ainult ühe autori erialaga (taimekasvatus, loomakasvatus jt.). Käesoleval juhul näiteks märksõnale *aretus* kaasneb küllaldaselt sisult lähedasi märksõnu ja seetõttu keskse sõna (*aretus*) olemus on vajalikult avatud. Üldentsüklopeedia (EE IV, 1989) leiab põllumajandusentsüklopeedia (ainsale) märksõnale *juur* võimaluse lisandada veel 12 (*juurekarvad – juurimine*) täiendavat terminit. "Eesti põllumajandusentsüklopeedias" on küll märksõna *agronoomia*, kuid pole selles artiklis vähimatki märget, et aastatel 1920...1940 ilmus meil ajakiri "Agronomia". Ei leidu ka teavet selle kohta, et alates 1990. aastast ilmub meil ajakiri "Agraarteadus". Samuti pole kasutamist leidnud märksõnad (APS) *Akadeemiline Põllumajanduslik Selts* (1920...1940)(oli märksõnastiku algvariandis), *Akadeemiline Põllumajanduse Selts* (alates 1989. a.). Kas kaks viimast leiavad edaspidi selgitamist märksõna *selts* raames, seejuures näidates siis ka vastavate selt-

side poolt ajakirjade “Agronoomia” ja “Agraarteadus” väljaandmist? Välja on jäänud ka sellised märksõnad nagu *abileht*, *algleht*, *alss*, *aluskarv*, *Baltische Wochenschrift*, *darwinism*, *dreiband (haustreiband)*, *Eucarpia*, *floora*, *hilum*, *ikaldus* jt. Samas võib leida aga nähtavasti ka 1938. a. entsüklopeedias mitte kasutatud märksõna *ihunuhtlus*. Praegu on see sõna just kui sümbolne meie teatud osa poliitikute poolt soovitatud suhtumisele üldse põllumajandusse ja põllumajandustöötajatesse. Meie eelmisest erialasest entsüklopeediast oli tahtlikult välja jäetud isikute nimed, sest arvestati väga suuri ja tülikaid raskusi vastavate märksõnade valikul, eriti elavate isikute puhul. Kui nüüd otsustati isikud märksõnadena sisse võtta, siis paratamatult tekib küsimus, et miks Eesti põllumajanduse jaoks on tähtsam ja võeti sisse näiteks Georg Ludvig Hartig, aga välja jäeti samas Artur Eckbaum? Illustratsioonide valikul on nähtavalt muljetavaldavaks olnud värvilised fotod lilledest. Kas poleks võinud “rukkikrahv” Friedrich Georg Magnus Berg olla varustatud ka fotoga ja seda näiteks mõne praegutoimiva tegelase foto ärajätmise arvel? Kas teatmeteose ilus köide osutub ka vastupidavaks entsüklopeediale omase paljukordse kasutuse tingimustes? Statistikat tegemata võib arvata, et keskmine artikli pikkus on uues väljaandes (EPE) suurem kui vanas (PE). Sellele viitab just kui ka see, et eelmise entsüklopeedia (PE, 1938) viimane märksõna “istuti” tuleb uues entsüklopeedias (EPE, 1998) ligikaudu 20 lehekülje (lk. 308) võrra hiljem, ja seda enam, et märksõnu pole seekord võetud piisavalt. Esmasel tutvumisel jääb ka mulje, et veterinaariaalased terminid oleksid just kui koondunud käesolevasse EPE esimesse köitesse. Arusaamatuks jääb (lk. 28) pealkiri *Aiandus. Esimesi Eesti aiandusajakirju*. Kui esitatu pretendeerib (1986. aasta väljaandena) esimeste aiandusajakirjade seas olemisele, siis millal ja kus ilmusid sellised ajakirjad nagu “Mesilane”, “Aiatööleht”, “Aed”, “Mesinik”, “Aednik–Mesinik”, “Aed ja Mesila”? Mitte alati pole artiklite lõpus näidatud selle koostajat. Eelmises entsüklopeedias (PE) oli piirdutud autori initsiaalide toomisega. Isikute biograafiate esitamises puudub süsteemsus. Mõnel juhul on ära toodud dissertatsioonide pealkirjad, märgitud on bibliograafialoetelu (B:) ja teosed (T:), samas aga teistel need puuduvad. Vahel on dissertatsioonide ja trükis ilmunud tööde pealkirjad originaalkeeles (eesti-, vene-, inglise-, saksakeelsed), vahel tõlgetena. Kas on vaja näidata tingimata teostena nelja ühikut, kui nendest kaks on vaid lühikesed artiklid. Ühtne süsteem puudub isikukirjeldustes surmadaatumite näitamise osas. Põhjuseks süsteemsuse puudustele on nähtavasti toimetuse poolt jäetud liiga suur vabadus autoritele.

Kokkuvõttes tuleb EPE ilmumist pidada põllumajandusliku kirjanduse väljaandmise 20. sajandi nimekaks saavutuseks. Jääb vaid soovida, et teine ja kolmas köide võiksid järgneda nüüd õige peatselt.

K. Annuk